

יש שכר לפעולתך

הרבנית נאורה בלייכר

הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך? פי אס-עשות משפט ואהבת הסד
והצנע לכת עם-אלהיך¹

צניעות היא מושג רחב ועמוק המקיף את כלל אישיות האדם, הפנימית
והחיצונית. ננסה להעמיק כמושג הצניעות מתוך עמידה על דברי חז"ל, על צניעותה
של רחל אמנו.

ויהי בבקר והנה הוא לאה...²

א"ר אלעזר כו'... בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ומאי
צניעות היתה בה ברחל וכו', אמר לה ומאי רמיתיה, אמרה ליה אית לי אחתא
דקשישא מינאי ולא מנסיב לי מקומה, (מה עשה יעקב) מסר לה סימנים... אמרה
רחל השתא מיכספה אחותי, מסרתינהו ניהלה, והיינו דכתיב ויהי בבקר והנה
הוא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא, אלא מתוך סימנים שמסרה רחל
ללאה לא הוה ידע עד השתא לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול.³

רחל בדי' אמותיה, במעשה שבינה ובין אחותה, פועלת גדולות ונצורות למען
עתידי של עם ישראל, כפי שאומר ירמיהו הנביא:

כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על-כניה מאנה להנחם
על-כניה כי איננו כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך
נאם-ה' ושבו מארץ אויב וישתקוה לאחרייתך נאם-ה' ושבו בנים לגבולם.⁴

מהי פעולתה של רחל אשר בזכותה מבטיח ה' קיבוץ גלויות? שאלה זו מתחזקת
ומתרחבת בקוראנו את המדרש שמובאים בו תפילות אברהם, יצחק, יעקב ומשה –
כולם מתפללים אל הקב"ה כי יסלח ה' לישראל וישיבם לארצם. והנה רואים אנו כי
לבסוף נענה הקב"ה לתפילתה של רחל. מדוע נענית דווקא רחל?

1. מיכה ו.ח.

2. בראשית כט.כה.

3. מגילה י"ג ע"ב, בבא בתרא קכג ע"ב.

4. ירמיה לא יד"טז.

נפתח בשאלה הראשונה. עונה רש"י: "יש שכר לפעולתך ולצדקתך ש'מסרת סימנים לאחותך"⁵.

עלינו לנסות להעמיק במעשה נתינת הסימנים – מדוע מכונה הוא בפי חז"ל צניעות, בעוד שיתכן שאנו היינו מכניסים את המעשה הגדול של רחל תחת כותרת אחרת, כמו: 'מסירות נפש', 'גבורה וכדו'.

אם נצליח לרדת לעומקם של דברי חז"ל, נוכל לגעת בקצה החוט של מושג הצניעות.

מעיון בפסוקים הדנים בקשר שבין יעקב ורחל, רואים אנו קשר עמוק שנוצר בין השניים "ויאהב יעקב את רחל"⁶. יעקב רואה דווקא ברחל את האשה הנבחרת להקים את ביתו, ויש לזכור כי בהקמת בית זה תלוי כל בניין בית ישראל.

כשמבקש יעקב מרחל להינשא לו, מעלה רחל את האפשרות שלבן לא יניח לה להינשא לפני לאה אחותה. יעקב סבור שיתגבר על בעיית הרמאות על-ידי מתן סימנים לרחל. באותה שעה אפוא העניין המרכזי הוא כיצד להתגבר על רמאותו של לבן, ורחל אינה יורדת לפרטים מה יקרה בעצם עם אחותה. והנה בבוא הזמן המיועד, כלשון הזהב המדויקת של רש"י, בשעה שעומדים להכניס את לאה, בו ברגע שהדבר יורד לפסים מעשיים, עומדת רחל על המצוקה שנקלעת אליה לאה "וכשראתה רחל שמכניסים לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים"⁷.

זוהי גדולתה של רחל. כשהמציאות מפגישה אותה עם הבנה אחרת ממה שהבינה קודם לכן, אין היא נאחזת בדברים הקודמים, אין היא מתחמקת. אם קודם הבינה וחשבה כי היא זו אשר מיועדת להקים אותו בית נפלא, הנה ברגע שראתה שיש כאן בושא גדולה, הבינה כי אידיאל כה נשגב של הקמת בית ישראל, אינו יכול לבוא בצורה כזו, שכן "מוטב לו לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חברו"⁸, ורחל ויתרה על מקומה הבלעדי ופינתה מקום לאחותה.

כדי להבין את קושי המעשה, עלינו לזכור כי אף לאבות ולאמהות היו רגשות אנושיים טבעיים, ונתאר לעצמנו כלה, אשר לבושה כבר בכגדי כלה, עומדת להתקשר לבחיר לבה שהיא כה אוהבת, והנה ברגע מרומם כזה עליה לזווג הצדה ולפנות את המקום למשהי נוספת.

5. רש"י שם.

6. בראשית כט יח.

7. רש"י שם.

8. קיצור ירושלמי (ה' רמז קנ"ו).

בשעת מסירות נפש כזו התרוממה רחל להבנה, שבניין בית ישראל צריך לקום מתוך שתיים, רחל ולאה. מתוך הבנת מהלך תפקיד עם ישראל אשר עולמו מוצב ארצה וראשו בשמים, לצורך בניין החובק שמים וארץ, חומר ורוח – נחוץ בית שיפתח את כוחות החומר בעם ישראל בקדושה ובטהרה, (בית רחל), וכן בית שיפתח את כוחות הרוח בעם ישראל (בית לאה), כשהמגמה היא להתחבר יחדיו, כדברי יחזקאל הנביא: "דבר אלהם כה אמר אדני ה' הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל (חברו) חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשתים לעץ אחד והיו לאחד בידו"⁹. כששניים מתאחדים לאחד, מתגלה שם ה' האחד; יצירה גדולה מתגלה באיחוד הרמוני של כוחות.

וכאן המקום להעמקה בשאלה שהוצגה תחילה – מדוע נענית דווקא תפילתה של רחל? המהר"ל מביא את דברי רחל כפי שמוכא במדרש איכה רבתי:

לפי שרחל אמנו אומרת לקב"ה 'מה עשו בני שכך הבאת עליהם פורענות, אם בשביל עבודת כוכבים שנקראת צרה הלא אהבתי אישי יעקב ועבד בי ז' שנים ולבסוף נתן אבי לו את אחותי לאשה וקבלתי אהבתי לבעלי ומסרתי הסימנים לאחותי, אני בשר ודם ואתה מלך רחמן על אחת כמה וכמה שתרחס עליהם". והקב"ה משיב "יש שכר לפעלתך, ושבו מארץ אויב".

ויש לנו להבין מה הקשר בין הדברים.

אומר המהר"ל:

ובאור ענין זה הוא כשביל שידעה רחל שיעקב ראוי שישא שתי נשים כי אין העוה"ז, שהוא עולם החילוק והפירוד, ראוי שיהיה הכל באחדות [שזהו תפקידנו שמשאיר לנו הקב"ה – לאחד את הפרודים], ואם לא היה ליעקב רק אישה אחת היו ישראל אחד ולא היה יהודה מלאה ואפרים מרחל, כמו שלא יחצו לעתיד לימות המשיח, ומפני שכנתה רחל דבר זה קיבלה באהבה ולפיכך ג"כ ראוי שימחול הש"י לישראל כי מפני שאין האחדות בעוה"ז, זהו שגורם לישראל לחטוא שזהו מחסרון שהוא בעולם וממנהגו, ולכן רחל היא שמבקשת רחמים שהרי בה נראה שהעוה"ז מסוגל שיהיה שניות וצרה בעולם הפירוד.

בלימוד סגוריה, צריכה המתפללת לגעת בעצם הנקודה שיש בה מקום למחילה לבנים. רחל, כמעשה הכנסת אחותה, הביעה את מהלך העולם שיש בו שניות. כשהשניות מופיעה על מנת שאנו בבחירה חופשית נאחד את הכוחות. ולכן, כשישראל חוטאים בעבודה זרה, שעניינה שניות, מבררת רחל כי זהו בלבול שנכנסו אליו ישראל, ומלמדת עליהם זכות בעובדה שלא הם יצרו את השניות, אלא רק חטאו בכך שהתבלבלו ולא הביאו לאחדות כפי שמחנכת התורה. יש הבדל גדול אם

ישראל יוצרים שניות או שהם מתבלבלים, כי בבלבול יש ודאי מקום לתיקון, וכן יש להוסיף שרחל, במעשה זה שלה, הגשימה במעין מיניאטורה את חזון העתיד – איחוד הכוחות. היא הטביעה בבנים את כוח האחדות, וכאן המקום לסנגוריה. יש עם מי לעבוד ולתקן את העבר. הסנגוריה מבררת מה טמון בבנים. אין היא בקשה חיצונית גרידא, אלא קשר אינטגרלי למהות הדברים.

זה המקום להמשיך בדברי המהר"ל:

... וזהו המדרש יש לו סוד יותר כי קרא כנסת ישראל הכל לפי שרחל עקרת הבית של יעקב והכל טפל אצלה, ולכך היא כמו בית יעקב וכך בית כנסת ישראל, שהם בית יעקב על שמה, ובזכות רחל ישובו לגבולם להתחבר בקב"ה, כי פרוד זה שישאל נפרדים מעל הקב"ה, מפוזרים בכל הארצות, יש להם כוח המקשר והמקבץ אותם. ובזכותה יהיה להם קיבוץ גמור לשוב לקבוצם, ולפיכך נקברה רחל בדרך, כי דבר זה הוא שלא תהיה רחל נקברת במערה אצל האבות רק תהיה עם בניה, שהיא מתיחסת אל בניה, לפי שרחל היא היתה בית יעקב ולפיכך, כאשר הוגלו ישראל, היתה רחל מבקשת רחמים, שאין ראוי שיהיה לישראל פירוד כי היא קבוץ לבית יעקב והקב"ה משיב לה כי אע"ג שהוגלו לשעה בזכותה, שהיא מחברת ומאחדת הכל, ישובו לגבולם, כי יש כח קבוץ עוד בישראל ואחדות, שבזכות אותו קבוץ ואחדות ישובו הם לגבולם להתאחד, ולפיכך נקברה רחל בדרך כי אחרי שישאל בגלות תוץ למקומם נמצא אצלם כח קבוץ שלהם המקבץ ומאחד אותם שם הוא בית יעקב ובשכיל אותו קבוץ מתכנסים מן הארץ אשר הוגלו ונפזרו לשם ועל פי זה הסוד תרגם יונתן בן עוזיאל הפס' הזה: 'קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה...' על כנסת ישראל שנקראת רחל.

עתה מוכן מדוע מכנים חז"ל את המעשה הגדול, את מסירות הנפש בכותרת – צניעות, מושג הקשור בענווה. האדם הצנוע, האדם הענו, מעמיד במרכז חייו את האידיאל האלוקי. אין האני הפרטי עומד במרכזו, האני, הוא בבחינת צינור להופעת שם ה', וכדברי משה הענו מכל אדם "ומי יתן כל עם ה' נביאים..."¹⁰.

ענווה, אין פירושה ביטול האני, אלא התכללות האני ב"אני" הגדול, בהופעת שם ה', וכדברי הרבנית חנה טאו, עניינה הוא – מאין ולאן. אם יש כשרונות אין לבטלם, אך עם זאת, אין האדם מתגאה אלא יודע הוא מה מקור כשרונותיו, וכד בבו עסוק במחשבה כיצד לכוונם למטרתם הנעלה. במקום שבו חשבה הגשמת האידיאל, מפנים מקום גם לאחרים להופיע, ובחשיבה כזו אין האדם מבליט את עצמו. הוא

מרכז כוחותיו לפיתוח עולמו הפנימי, ומתוך בנינו האישי יתרום הוא לקונצרט הכללי שבו כל כלי חשוב, אך כחלק מכלל.

ולסיום, "שקר התן והבל היפי אשה יראת-ה' היא תתהלל"¹¹, בכל מספר, ככל שנוסיף לו ספרה ערכו יגדל, כגון 333333, לא כן המספר 0, כל כמה שנוסיף אפסים הוא ישאר 0, אך אם נציב 1 – אחד לפני הכל, כל 0 יקבל משמעות. כך גם הביטוי החיצוני, אם הכל מתחיל ומסתיים בחיצוניות הרי הוא בבחינת אפס, אך אם נציב לפני הכל "אשה יראת-ה'", והיופי יבטא את היופי הפנימי, אזי לכל חן ולכל יופי יש ערך, "ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה"¹².

11. משלי לא ל.

12. בראשית כט יז.